

# Doğru İslâmiyet ve Uzantısı İnsaniyet-i Kübra

Nimet Demir

## Özet

Bu yazımızda önce Bediüzzaman Said Nursî'ye göre doğru İslâmiyet olgusu ortaya konulmaya çalışılacak, akabinde insaniyet-i kübra anlayışı incelenecektir. Bediüzzaman, eserlerinde hem doğru İslâmiyet'e, hem de insaniyet-i kübra hakikatine vurgu yapmakta ve önem atfetmektedir. İnsaniyet-i kübra hakikatinin İslâmiyet'le gerçekleşeceği aşikardır. Ancak bu hakikatin ortaya çıkabilmesi için öncelikle doğru İslâmiyet'i tespit ve teşhis gerekmektedir.

## Anahtar Kelimeler

Doğru İslamiyet, insaniyet-i Kübra, kelime-i şehadet, vahiy, insaniyet, ulema, ubudiyet, İslamiyet, iman.



## 1- Doğru İslâmiyet

Bediüzzaman Said Nursî'ye göre İslâmiyet, ortaya koyduğu esaslarla tüm insanlığa uygar bir hayat, yüksek ahlaki değerlere sahip bir toplum ve estetik değerlerle bezenmiş bir dünya vaad etmektedir. Oysa Bediüzzaman Hazretleri yaşadığı dönemde İslâm'la irtibatlandırılarak ortaya konulan teorik, pratik ve estetiğin İslâm'ın va'diyle hiç de örtüşmediğini, arızalı olduğunu görmüş, arızanın sebepleri üzerine yoğunlaşmıştır. Önce İslâm'ın kaynaklarını teşrih masasına yatırmış, akabinde oluşturulan geleneği mercek altına almıştır. Gördüğü manzara hiç de iç açıcı olmamıştır. İslâm'ın asli

Bediüzzaman  
Hazretleri  
gördüğü  
manzaradan  
rahatsız olarak  
Muhakemat,  
Münazarat,  
Sünuhat, Hutbe-i  
Şamiye gibi ilk  
dönem eserlerini  
kaleme almıştır.  
Amacı doğru  
İslâm'ın ortaya  
konulmasıdır.

kaynağı olan vahye karışan ve karıştırılan beşeri malzeme sebebiyle, vahiy, Bediüzzaman'ın tabiriyle "evham ve hayalat bulutlarıyla sarılmış", dolayısı ile hakikat ışığını insanlığa ulaştıramaz olmuştur. Yine peygamber beşer üstü bir melek veya haber taşıyan bir postacı konumunda da algılanmış, peygamberin konumunu alabora eden bu algı sebebiyle risaletin değerleri temsil rolü içtimai ve siyasi hayatta iş göremez hale gelmiştir. İslâm geçmişte vahiy ve peygamberin üstlendiği rolü, atide ilim ve alimin üstleneceğine işaret etmektedir. Bu işarete rağmen İslâm dünyası ilme gerekli önemi vermemiş, alim ise devletin bünyesinde bürokratikla yetinmiştir. İslâm, siyasi iktidarın kullanılmasını beşeri bir faaliyet olarak kabul etmekteyken, bu husus tarihsel süreçte neredeyse itikadi bir mesele haline getirilmiş, böylece toplum müstebit idarelere mahkum edilmiştir. Yine İslâm, insanların tarağın dişleri gibi eşit olduğunu ortaya koymuş iken, geleneksel yaklaşım insanları etnik, dini ve kültürel açıdan bir sıralamaya tabi tutmuş, siyasi ve ekonomik güç sahiplerini öncelemiş, böylece ayrıcalıklı sınıflar üretmiştir. Bediüzzaman Hazretleri gördüğü manzaradan rahatsız olarak Muhakemat, Münazarat, Sünuhat, Hutbe-i Şamiye gibi ilk dönem eserlerini kaleme almıştır. Amacı doğru İslâm'ın ortaya konulmasıdır.

Muhakemat isimli eserinde İslâm'ın asli kaynakları üzerindeki blokajı kaldırmaya çalışmıştır. Söz konusu kitabında:

- a- Tarihsel süreç içerisinde vahiy ile hakikat arasına giren evham ve hayalat bulutlarını süpürmek,
- b- Yanlış belagat telakkisi altında lafız ve ziynete kurban edilen manayı öne çıkararak belagatı gerçek işlevine kavuşturmak,
- c- En nihayetinde akideye bulaşan şek ve şüpheleri izale etmek istemiştir.

Yine Muhakemat isimli eserinde doğru İslâm'ı ortaya koymak için ilk önce aklın nakil karşısında konumunu ve vahyin amacını belirlemiştir. Daha sonra saf vahye ulaşmayı, akabinde vahyin kullanmış olduğu malzemenin vahyin maksadından tefrikini, en nihayetinde ise vahyi vahyin maksadına uygun anlama ve yeniden anlamlandırma yollarını ortaya koymuştur.

Bediüzzaman Hazretleri Münazarat isimli eserinde ise siyasi iktidarın kaynağı, kullanılması ve paylaşımı hususunda geleneksel yaklaşımın yanlışlarını ortaya koymuş, doğrusunu göstermiştir. Yine aynı eserinde ayrıcalıklı toplum yapısının İslâmi olmadığına değinmiştir.

### A- Aklın Nakil Karşısında Konumu

Bediüzzaman Hazretleri doğru İslâm'ı bulma arayışında ilk etapta naklin yani ayet ve hadislerin aklın karşısında konumuna işaret eder. O, akıl ile naklin çatışması halinde, aklın esas alınacağını, naklin ise tevîl edileceğini belirtir. Esasen bu şekilde bir konumlandırma vahyin Hz. Peygamberle son bulması, akıl ve ilim döneminin başlaması gerçeği ile tam anlamı ile uyumaktadır. Bu konuda İmam Ebu Hanife de aynı görüştedir. Söz konusu düşüncesini "aklın suret-i katiyede iptal ettiği şeyi şeriat tecviz etmez" sözleriyle ifade etmiştir. Aklın konumunu tespit sadedinde İmam Cafer "akıl insanın içindeki peygamber, peygamber insanın dışındaki akıldır" ifade-

sini kullanmıştır. Abdulkerim El Cili, İnsan-ı Kamil isimli eserinde vahyin ve aklın kaynağının İlm-i İlahî olduğunu belirtir. Tüm bu veriler aklın peygamberi bir işlev gördüğü, yani peygamberin vahyi alması gibi, aklında ilme ulaştığı, böylece marziyat-ı İlahînin bu yolla öğrenildiği gerçeği ortaya konulmuş olmaktadır.

### B- Saf Vahye ve Hadislere Ulaşmak

Kur'an ın nazil olmasından ve Hz. Peygamberin vefatından itibaren yaklaşık 1400 yıllık süre geçmiştir. Bu süre içerisinde yüzlerce tefsiri yapılmıştır. Keza Hz. Peygamberin vefatından sonra söz ve davranışları toplanarak hadis külliyatları oluşturulmuştur. Ayetlerle özdeşleştirilen yorumları ayetlerden ayırmak, Hz. Peygambere ait olmayan, ancak Ona aitmiş gibi kabul edilen söz ve davranışları ayıklamak, böylece saf İslâmî vahye ulaşmak, doğru İslâm'ı ortaya koymada olmazsa olmaz bir zorunluluktur. Genelde akıl ve ilimle çatışan muktesebat bu yorum ve isnadlarından oluşmaktadır. Bediüzzaman Muhakemat isimli esrinde bu konuya geniş yer vermiş, ayıklamanın zaruretine değinmiştir.

### C- Vahyin Kullandığı Malzemenin Vahyin Maksadından Tefriki

Bediüzzaman Hazretleri pek çok eserinde Kur'an'ın dört tane gerçekleştirmek istediği maksadının olduğunu belirtir. Bunlar; tevhid, haşir, nübüvet ve adalettir. Bediüzzaman Kur'an'ın önceliğinin bugayeleri gerçekleştirmek olduğunu, sair hususlara bu maksatları izah ve ispat sadedinde tebeî bir nazarla değindiğine işaret eder. Hatta söz konusu gayelerin ispat ve izahı için nazil olduğu dönemin mevcut edebi malumat ve ilmi kabulelerini kullandığını söyler. Bediüzzaman bu düşüncesini "Febinaen ala zalik mademki Kur'an'ın kainattan bahsi istidlal içindir ve delilin de müddeadan evvel malum olması şarttır ve delilin muhataplarca vuzuhu müstahsendir; bazı ayetlerin onların hissiyatına ve edebi malumatlarına imale etmesi ve benzetmesi, mukteza-yı belagat ve irşad olmaz mı? Fakat bu ayetlerin, hissiyatlarına imale etmesi mes'alesi, o hissiyata kasden delalet etmesi için değildir"<sup>1</sup> sözleriyle ifade etmiştir. Kur'an'ın kullandığı malzemeyi maksadına öncelemenin, mutlak gerçeklik şeklinde algılamanın yanlışlığı bedihidir. Bu yaklaşımdan hareketle toplum hayatında adaletin gerçekleşmesi için (vahyin geldiği dönemde toplumda cari olan düzenlemeler) kullanılan malzeme için olmazsa olmaz diye direktmek de yanlıştır.

### D- Yanlış Belagat Telakkisi

İtiraf ediyorum ki belagat kelimesi, benim zihnimde; "güzel söz söyleme, bir meseleyi vurgulu kelime ve cümlelerle anlatma" gibi hep edebiyatla ilgili alanları çağrıştırırdı. Bediüzzaman Said Nursi'nin Muhakemat isimli eserinin ikinci makalesi olan "Unsuru'l Belagat" üzerine bir çalışmaya katıldığımında, bu kanaatimin ne kadar eksik olduğunu fark ettim. O çalışmada her şeyden önce belagatin; insan hayatının her alanına nüfuz ettiği, ona mükemmellik kazandırdığı, Kâinatın yaratılışının ve işleyişinin belagat dâhilinde gerçekleştiği ortaya konmuştu. Bediüzzaman'ın incelediğimiz söz

*Bediüzzaman  
Hazretleri pek  
çok eserinde  
Kur'an'ın  
dört tane  
gerçekleştirmek  
istediği  
maksadının  
olduğunu belirtir.  
Bunlar; tevhid,  
haşir, nübüvet  
ve adalettir.  
Bediüzzaman  
Kur'an'ın  
önceliğinin  
bugayeleri  
gerçekleştirmek  
olduğunu, sair  
hususlara bu  
maksatları izah ve  
ispat sadedinde  
tebeî bir nazarla  
değindiğine işaret  
eder.*

1. Bediüzzaman Said Nursi, *İşarat'ül İcaz*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s.172.

*“Her yüzyılda bir müceddit gelir” anlayışı tüm İslâm aleminin kabulüdür. İslâm tarihi bir bakıma mücedditlerin tarihidir. Risale-i Nur yeniden anlamlandırmanın günümüzdeki temsilcilerindedir.*

konusu makalesinde belagatin; mana, lafız ve zinet olmak üzere üç merhaleden oluştuğu; lafız ve zinetin manaya hizmet etmesi, onu en uygun ve en güzel şekilde nazarlara sunması gerektiği, vurgulanmaktaydı. Belagatin mana unsurunu, hakikatin soyut güzelliklerine nüfuz eden fikir ve hisler teşkil etmektedir. Lafız ve zinetin görevi ise hakikatin soyut güzelliklerine menşe olan fikir ve hisleri en güzel bir şekilde ifade etmek, yani uygun olan ve güzelliklerini ortaya koyan sözcük elbisesini ve aksesuarını o manaya giydirecek, soyut güzellikleri somutlaştırıp görünür kılmaktır. Manadan beslenmeyen, onun hakikatlerini dikkate almayan, lafzın öncelendiği bir edebi eserin belîğ değil, hastalıkla malul bir eser olacağı aşîkârdır. Böyle bir esere Bediüzzaman Said Nursî “lafızperest” ismini layık görmektedir. İslâm dünyasında belagatin mana boyutunun göz ardı edildiği, lafız ve zinetin öncelendiği bir noktaya gelinmiştir. Bu şekilde olumsuz bir yönelişten de özellikle Kur’ân nasibini almıştır.

### **E- Anlama ve Yeniden Anlamlandırma**

Faruk Beşer’in “Kur’ân-ı Kerim’in ve Hadisin açılımı ve bütün zamanlara mutabık olması, sadece onların metinleri üzerinde yoğunlaşarak keşfedilebilecek bir husus değildi. Zira Kur’ân-ı Kerim -kelimeleri itibarıyla- sınırlı bir metindi ve bilimin keşfi olmadan ondan anlaşılanların artma şansı olmazdı” ifadesi yeniden anlamlandırmanın zaruretini çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Merhum Akif bu hakikate “Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhamı/Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı” dizeleriyle işaret etmektedir. Yeniden anlamlandırmanın zarureti geçen asrın başlangıcında merhum İkbâl tarafından da kuvvetle vurgulanmıştır. O bu hususta “Dini Düşüncenin Yeniden İhyası” isimli kitabını kaleme almıştır. İlk dönemlerde İmam-ı Gazalî kaleme aldığı kapsamlı eserine “İhya-i Ulumuddin” adını koymuştur. Esasen “her yüzyılda bir müceddit gelir” anlayışı tüm İslâm aleminin kabulüdür. İslâm tarihi bir bakıma mücedditlerin tarihidir. Risale-i Nur yeniden anlamlandırmanın günümüzdeki temsilcilerindedir. Geçmiş asırların durağanlığı dikkate alındığında her yüzyılda bir anlamlandırma (tecdit) makul görülebilir. Ancak bulunduğumuz zaman diliminde tüm geçmiş asırların bilgi birikiminin yüzlerce katı bilgi üretilmektedir. Dolayısı ile yeniden anlamlandırmaya kesintisiz bir şekilde her an ihtiyaç bulunmaktadır.

### **F- Sivil ve Halktan Beslenmeyen Ulema**

Alimler peygamberlerin varisleridir. Ulemanın çok önemli iki tane risalet görevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi halkı irşad, ikincisi idarecileri ikaz etmektir. Ulemanın bu görevi yerine getirebilmesi için hem halktan beslenmemesi, hem de devlet bünyesinde görev almaması gerekmektedir. İmam-ı Azam örneğinde olduğu gibi ilk dönem İslâm Uleması bu prensiplere sıkı sıkıya riayet etmişlerdir. Devlet başkanlarının resmi görev önerilerini hayatları pahasına reddetmişler, kendileri adına ticaretle uğraşarak geçimlerini temin etmişlerdir. Bu durum İmam Ebu Yusuf’a kadar devam etmiş, onunla son bulmuştur. İmam Ebu Yusuf Abbasi Halifesinin kadı-ül kuddatlık teklifini kabul etmiş, bu dönemden sonra sivil ulema geleneği, resmi ulemaya dönüşmüştür. Artık ulema devleti oluşturan seyfiye (asker)

ve kalemiye (bürokrat) ile beraber üçüncü sacayağı konumuna dönüşmüştür. Bu durum bir düşüştür. Bediüzzaman Hazretleri risalet görevinin taşıyıcısı konumunda bulunan ulemanın, idarecileri ikaz göreviyle bağdaşmayan bu konumunu görmüş, sivil ulema geleneğini yaşayarak hayatı ile ihya etmiştir. Yaşadığı dönemde sivil ulemalığının gereği olarak iktidarda kim varsa yazdığı mektuplarla ikaz görevini bihakkın yerine getirmiştir. Yine geleneksel ulemanın ilmi vasıta-i cer etmeleri, yani kazanç kapısına dönüştürmeleri mirasçısı oldukları peygamberî davranışla bağdaşmamaktadır. Kur'an da her bir peygamberin kıssası anlatıldıktan sonra "onlar bu tebliğleri karşılığında sizden ücret istemez" ayeti yer alır. Ulemanın halktan ücret istemesi veya menfaat beklemesi irşad vazifesine zıttır. Bediüzzaman Hazretleri halktan hediye kabul etmeyerek, zekat ve fitre almayarak peygamberî misyonu diriltmiştir.

Bediüzzaman Hazretleri sivil ulema olmakla yetinmemiş, oluşturduğu cemaate de sivil ulema fonksiyonunu üstlenme yolunu şart koşmuştur. Elinde nur olanların, siyaset topuzuna uzanmaması gerektiğini belirtiyordu. Ondan önce hemen hemen tüm cemaatler iktidarın gücünü elde edip veya arkasına alıp inanç ve ideolojilerini halka dayatmayı meşru bir anlayış olarak benimserken, Bediüzzaman bunun meşru olmadığını, "dinde zorlama yoktur" prensibiyle bağdaşmayacağını ortaya koymuştu. Son zamanlarda ülkemizdeki cemaat-hükümet çatışması O'nun bu yaklaşımının ne denli doğru olduğunu göstermiştir.

## H- Kamu Yönetimi

İslâm, devlet ile ilgili her hangi bir yönetim şekli getirmemiştir. Bu hususu insanların beşeri faaliyetleri kapsamında kabul etmiştir. Bu, İslâm yönetiminde hiç bir ilke aramaz anlamına gelmemelidir. Bir yönetimde evrensel ilkelere uymak konusunda yönetenle-yönetilen arasında akdedilen sözleşme, yönetimde şura prensibine uyma, iktidarın seçimle başa gelmesi gibi genel prensipler elbette aranacaktır. Hz. Peygamberin (asm) vefatından sonra ilk dört halife sonrası hilafet saltanata dönüşmüştür. Hilafetten saltanata geçiş sürecinde oldukça problem yaşanmıştır. Şiiiler bu dönem sonrası imamet bahsini, yani kamu yönetimini itikadi bahisler alanına dahil etmişlerdir. Şiiilerin imamet bahsine bu şekilde yaklaşımı İslâm Alimlerini bu konuya yoğunlaştırmış, hatta tamamen itikadi alanla ilgilenen kelim alimleri kitaplarında itikadi alanla ilgisi olmamasına karşın imamet bahsine yer vermişlerdir. Bediüzzaman Hazretleri bu konuya Dördüncü Lem'a'da "mesele-i imamet bir mesele-i fer'îye olduğu halde, ziyade ehemmiyet verildiğinden, bir mesail-i imaniye sırasına girip ilm-i kelamda ve usulü'd dinde medar-ı nazar olduğu cihetle..."<sup>2</sup> sözleri ile işaret etmektedir. Hilafetten saltanata geçiş, Şiiilerin bu bahsi imani bir mesele şeklinde ortaya koyuşu, buna bağlı olarak diğer İslâm alimlerinin konuya ehemmiyet vermesi, zaman içerisinde iktidarı elinde tutanların dini değerleri iktidarlarını pekiştirmede kullanmaları toplum nezdinde İslâm ile siyasi iktidar arasında İslâm'da bulunmayan bir irtibat algısı oluşturmuştur. Tarihi süreçte oluştu-

*Bediüzzaman  
Hazretleri sivil  
ulema olmakla  
yetinmemiş,  
oluşturduğu  
cemaate de  
sivil ulema  
fonksiyonunu  
üstlenme yolunu  
şart koşmuştur.  
Elinde nur  
olanların,  
siyaset topuzuna  
uzanmaması  
gerektiğini  
belirtiyordu.*

2. Bediüzzaman Said Nursî, *Lemalar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2007, s.25.

*Hayat, insanlık ve  
İslâmiyet varlığın  
vücut bulduğu  
mahal veya  
mertebelerdir.  
Varlık bu mahal  
ve mertebelerde  
vücut  
kazanmaktadır.  
İnsaniyet-i kübra  
varlığın beşer  
mertebesini  
kazandıktan  
sonraki  
terakkisinin kemal  
noktasıdır.*

ruhan bu anlayış sonucu; iktidarın kutsal sayıldığı, bu yetkiyi belirli din ve soy mensuplarının ölünceye dek kullanacağı noktasına gelinmiştir. Ahkamü-l Sultaniye’ler yazılmıştır. Bediüzzaman Hazretleri bu tarz bir algının hakim olduğu toplumda, İkinci Meşrutiyet ilan edildiğinde, padişahın bir kısım yetkilerini seçilmişlerden oluşan parlamentoya devretmesini hafsalasına sığdıramayan topluma meşrutiyetin faziletini anlatmada ve kabulde oldukça zorlanmıştı. Yine yaşadığı dönemde ilan edilen cumhuriyet yönetimini ve demokrasiyi meşrutiyet adı altında kemal-i hahişle desteklemiş, bu devlet şekli ve yönetim tarzını sözde değil özde gerçekleştirilmesini beklemiştir.

## 2- İnsaniyet-i Kübra

Bediüzzaman Hazretleri vücudu çeşitli kategorilere ayırarak anlamlandırır. Vücut esasen bir şeyin kendisini veya başkasını kendisinde veya başkasında bulmasıdır. Bu noktada “başkası” bir mahal veya mertebe olabilir. Hayat, insanlık ve İslâmiyet varlığın vücut bulduğu mahal veya mertebelerdir. Varlık bu mahal ve mertebelerde vücut kazanmaktadır. İnsaniyet-i kübra varlığın beşer mertebesini kazandıktan sonraki terakkisinin kemal noktasıdır.

### A- İnsanlık

Bediüzzaman Hazretleri Şualar isimli eserinde “Cenab-ı Hak beşere insanlığı vermekle ona maddi ve manevi alemlerin kapılarını açtı” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifade ile insanın varlık kategorisi içerisinde farklı ve imtiyazlı bir konumda bulunduğu işaret etmektedir. Farklılık hem somut varlıklarla hem de soyut varlıklarla ilgilidir. Somut varlıklarda maddeyi anlamla buluşturma, soyut varlıklarda ise anlamı somuta indirgeme becerisi şeklinde tezahür etmektedir.

Somut varlıklarda anlam arayışına İrvın D. Yalom “Din ve Psikiyatri” isimli kitabında değinir. Yalom söz konusu eserinde insana özgü anlam arayışına vurgu yapan, gördüğü sarsıcı ve unutulmaz bir karikatürden bahseder. Söz konusu karikatürde: her birinde farklı bir canlının, örneğin bir solucan, bir balık, bir kuş, bir yılan, bir ineğin tasvir edildiği, birbiri ardınca sıralanmış, birden fazla kutu vardır. Her kutucukta bu canlılar aynı şarkının nakaratını tekrarlamaktadırlar: “Ye, hayatta kal, çoğal. Ye, hayatta kal, çoğal.”, son kutucukta ise, Rodin’in “Düşünen Adam” heykeli şeklinde durmuş bir adam tasviri bulunmaktadır. Bu adam ise kendi kendine “Tüm bunların anlamı ne? Tüm bunların anlamı ne?” demektedir. Anlam arayışını gereksiz bulan Yalom, karikatürü yorumlarken, insan dışındaki tüm varlıkların işin aslını kavradığını, biz insanların ise yüce bir amaç ve görev sanrısıyla işin aslını ıskaladığımızı söyler. Oysa bize göre anılan karikatür insanı hayvandan ayıran en temel bir özelliğe işaret etmektedir. O da anlam arayışıdır. Anlam arayışı insanın varlık nedenidir. Fitridir. Ve insana özgüdür.

Bediüzzaman Hazretleri insanın soyut varlık karşısında imtiyazlı konumuna Sözler isimli eserinde “Kur’ân’daki Adem’e isimler öğretildi ayetinin tefsiri zımında” açıklık kazandırır. Bediüzzaman insana öğretilen esmadan maksadın terakkiyat- fenniye, kemalat-ı ilmiye ve havarık-ı sun’iye olduğunu belirtir. Söz konusu ifadenin bugünkü dilde karşılığı teorik, pratik ve



estetik alanlardır. Bediüzzaman insanın melekler ve cinler gibi soyut varlıklara karşı üstünlüğünü bu alanlardaki terakkisine bağlar. Bu alanlardaki terakkinin kaynağı nedir? İnsan ruhu dışındaki soyut varlıklarda bulunmayan veya yeterli miktarda olmayan bir cevher olmalıdır. Ne olabilir? Elbette akıl. Bediüzzaman Hazretleri aklın fonksiyonuna işaret sadedinde “akıl ve fikir sebebi ile insanın hasseleri, duyguları fazla inkişaf ve inbisat peydâ etmiştir”<sup>3</sup> ifadesini kullanmıştır. Söz konusu potansiyel kabiliyetlerle aklın ilişkisi Kant’ta teorik akıl, pratik akıl ve estetik akıl şeklinde ifadesini bulmaktadır. Teorik akıl ile insan maddi alemin sırlarını elde ederek tabiat kanunlarını kendine ram etmekte, pratik akıl sayesinde hemcinsleri ile adil kanunlar çerçevesinde yaşanılabilir bir içtimai hayat kurmakta, estetik akıl ile ruhunu soyut güzelliklerle buluşturmaktadır.

İnsan/lık tekemmülü bitmiş bir varlık/olgu değildir. Ruhsal/kültürel tekamülü devam etmektedir. Bediüzzaman’ın ifadesi ile insan önünde sonsuz makamat, meratip ve derecat bulunan bir varlıktır. O bu sonsuzluk içerisinde devamlı inkişaf etmektedir. İnsan inkişafını (evrimini) kültürel (toplumsal) bir ortam içerisinde gerçekleştirmektedir. İçinde bulunduğu kültürel (toplumsal) ortamın sağlıklı olması, kaynakları ve gelişmişliği önem arz etmektedir.

## B-İnsanîyet-i Suğra

Bediüzzaman Hazretleri Muhakemat isimli eserinde mehasin-i medeniyeti insanîyet-i suğra olarak nitelendirir. Keza yine mehasin-i medeniyeti insanîyet-i kübra hakikatını içinde barındıran İslâmiyet’in öncüsü sayar. Bediüzzaman Hazretlerinin övgüsüne mazhar olanonun dilinde insanîyet-i suğra diye vasıflandırılan mehasin-i medeniyetin perestîşe değer özellikleri nelerdir?

Üstad Hazretleri Lem’alar isimli eserinde söz konusu medeniyetin iki noktadaki başarısından bahsetmektedir. Bunlardan ilki “hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye nafi sanatlar” sunması, ikincisi ise “adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunlar” geliştirmesidir.

İnsanın bu noktalardaki sınırlı gelişmişliğinin temelinde Erich Fromm’un sıraladığı bağlılık, kendini aşma, köklülük ihtiyacı, özdeşlik duygusu, bir şeye yönelme ve kendini adama gibi sınırlı insani ihtiyaçlar rol oynamıştır. Bu bir bakıma çorak ve susuz toprakta, ay ışığında yağmur suyu ile mahsul yetiştirmeye benzer. Bu veriler ileride insanîyet-i kübra hakikatının vasıtalarına değinildiğinde daha iyi anlaşılacaktır.

Ay ışığından maksat daire-i esbab ile sınırlı ilim (mana-yı ismi), yağmurdan maksat lokal vahyin sızıntısı (kısıtlı nazar), çorak susuz toprak ise kamil ibadetten yoksun emek (kısıtlı niyet) tir.

Mehasin-i medeniyetin oluşmasında lokal de olsa vahyin etkisi elbette bulunmaktadır. Bediüzzaman bu hususa 25. Sözde değinmektedir. O bugünkü hazır medeniyet için “edyan-ı semaviyenin netice-i efkârı” ifadesini kullanır. Bediüzzaman Hazretleri bu ifadesi ile insanîyet-i suğra hakikatını oluşturan mehasin-i medeniyetin temelinde vahyin rolünün de bulunduğunu

*İnsan/lık  
tekemmülü bitmiş  
bir varlık/olgu  
değildir. Ruhsal/  
kültürel tekamülü  
devam etmektedir.  
Bediüzzaman’ın  
ifadesi ile insan  
önünde sonsuz  
makamat, meratip  
ve derecat  
bulunan bir  
varlıktır.*

Bediüzzaman  
Hazretlerinin  
insaniyet-i  
kübra diye  
isimlendirdiği  
İslâmiyet'ten  
maksat tabii  
haklar, doğru  
değerler, ibadet-i  
kamile ve iman  
hakikatleridir.

na işaret etmektedir.

İnsaniyet-i suğra olan mehasin-i medeniyet Batı dünyası ile sınırlı olmak üzere “hayat-ı içtimaiye-i beşeriyye nafi sanatlar” sunmuş, “adalet ve hakkaniyete hizmet eden fünunlar” geliştirmiştir. Bu kapsamda rolü lokal bir bölgede insani değerlerin ihlallerine karşı çıkmak ve teknolojik gelişmelerle sınırlı kalmıştır. Bir başka deyişle kendini def-i mefasitle sınırlandırmıştır. Ufkunu maddi ve manevi alanların ötesine uzatamamıştır. Mesaib-i medeniyeti önleyecek panzehiri üretememiştir.

### C- İnsaniyet-i Kübra (İslâmiyet)

İnsanın gelişimi için içinde yaşadığı toplum ve geliştiği kültürel ortamın belirleyici olduğuna değinmiştik. Zira insandaki bilkuvve olan kabiliyetler bu ortam içinde bilfiile dönüşmektedir. Onun için tabiri caiz ise toprağın verimli olması, güneş ışınlarının dolaysız gelmesi ve sulu tarım imkanının bulunması gerekir. İslâmiyet tüm bu verileri insana sağlayan ortamın adıdır. Bediüzzaman Hazretleri İslâmiyet'i insaniyet-i kübra hakikatini içinde barındıran değerler manzumesi şeklinde ortaya koymaktadır. Daha da açarsak esasen Bediüzzaman Hazretlerinin insaniyet-i kübra diye isimlendirdiği İslâmiyet'ten maksat tabii haklar, doğru değerler, ibadet-i kamile ve iman hakikatleridir.

Bediüzzaman bu olguya işaret sadedinde “o istidat çekirdeğini İslâmiyet suyu ile, imanın ziyasıyla, ubudiyet toprağı altında terbiye ederse” ifadesini kullanır.

#### a- İslâmiyet Suyu

Su maddenin üç halinden ikincisidir. Yani maddenin katı ve gaz halinin ortasında bulunmaktadır. Her iki halin olumsuzluklarından beridir. Bu yüzden olmalı ki hayat suda başlamıştır. Bediüzzaman'ın İslâmiyet'i suya nispet etmesinde muhtemelen bu özelliği rol oynamıştır. Bediüzzaman Hazretleri Şualar isimli eserinde “Cenab-ı Hak beşere İslâmiyet'i vermekle ona alemleri gayb ve şehadetin kapılarını” açtı ifadesini kullanmaktadır. İnsan İslâmiyet vasıtası ile gayb ve şehadet aleminin bir üyesi olduğunu idrak eder. Dolayısı ile geçmiş ve geleceği şahadet aleminde buluşturur. Bu hakikate işaret eden Augustinus “ne gelecek var ne geçmiş. Geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman diye zamanı üçe ayırmak doğru değil. Belki şöyle diyebiliriz: geçmiştekilere ilişkin şimdiki zaman, şimdikiyelere ilişkin şimdiki zaman ve gelecektekilere ilişkin şimdiki zaman.” ifadesini kullanır. İnsan gaybın hazineleri ile şahadet aleminde vardır. Dolayısı ile tüm varlığı el'an yaşadığı toplum tarafından kendisine kazandırılmamıştır. O pek çok haklarla donatılmış olarak şehadet alemine gelmiştir.

#### aa- Tabii hakların güvencesi ve doğru değerlerin taşıyıcısı; kelime-i şehadet

Tabii haklar ve doğru değerler kelime-i şehadet içerisinde mündemiçtir. Tabii haklardan ve doğru değerlerden maksat; tüm insanlığın ırk, din, dil, renk, sınıf ve ülke farkı gözetmeksizin evrensel değerler çerçevesinde huzur, barış, mutluluk ve esenlik içerisinde bir arada yaşamasıdır.

Kelime-i şehadetin ne yazık ki toplumdaki karşılığı üzerinde durul-



mamıştır. Tarihsel gelişime baktığımızda kelime-i şahadetin işlevi, Müslüman bireyin soyut bir varlığa inanması ve mazide gönderilmiş somut bir şahsın peygamberliğini kabulle sınırlandırılmıştır. Oysa kelime-i şahadet sıhhatli bir toplum vücuda getirmenin asgari şartlarını ortaya koymanın ilan ve izharıdır. Bir bakıma toplumdaki fert ve guruplar ile devlet arasında akdedilen bir anayasadır. Kelime-i şahadet getirmek hak ve özgürlüklerin dokunulmazlıklarının, toplumun evrensel değerlere göre yönetilmesinin bilincinde olduğunu deklare etmek demektir.

Bediüzzaman Hazretleri Sözler isimli eserinde Ali İmran Suresinin 64. ayetini tefsir eder. Anılan ayette ehli kitap bir kelimedede birleşmeye çağrılmaktadır. Bu kelime La İlahe İllallah'tır. Üzerinde ittifak için çağrı yapılan kelime, kelime-i şahadetin ilk cümlesidir. Bediüzzaman Hazretleri ehli kitaba yapılan çağrıyı ehli mektebe de teşmil eder. Ehli kitap vahyin terbiyesinden geçmiş topluluklar olmalarına karşın inandıkları İlah, İslâm'ın İlahı ile pek bağdaşmamaktadır. Buna karşın bir çağrı almışlardır. Üstelik Bediüzzaman bu çağrıya herhangi bir İlåha inanmayan ancak okul terbiyesinden geçmiş ehli mektebi de dahil etmektedir. O zaman bu çağrıda dini değil sosyal bir boyut bulunduğu anlamı çıkmaktadır. Nitekim Bediüzzaman anılan eserinde "La İlahe İllallah'ın" toplum hayatına nasıl yansımaları gerektiğine değinir. Ona göre kelime-i şahadet birinci cümlesi ile, toplumda, insanların doğuştan getirdikleri tabii haklara ilişilemeyeceği, yine doğuştan verilen özgürlüklerin engellenemeyeceğini garanti altına alır. İnsanların bu temel hak ve özgürlüklerinin özüne dokunmak Tanrılık taslamaktır. Kendi değerlerini bir başkasına dayatmak Rab'lık iddia etmektir. Kelime-i tevhidin birinci cümlesi tüm insanlara temel hak ve özgürlükler noktasında güvence teşkil etmektedir. Hz. Peygamberin İslâm toplumuna katılmaya gelen insanlardan temel hakları ihlal etmemeleri zımında biat alması kelime-i şahadetin bu yönünü açıkça ortaya koymaktadır.

Kelime-i şahadetin ikinci cümlesi Hz. Muhammed'in kulluk ve peygamberliğinin ilanıdır. Hz. Muhammed'in (asm) bulunduğu yer bir iltisak noktasıdır. Vahyin hitam bulduğu, ilmin rol üstlendiği noktadır. Mazi ve müstakbelin bitiştiği kavşaktır. Dolayısı ile Hz. Muhammed (asm) tüm peygamberlerin mirasçısıdır. Terekesinde kendisinden önce gelmiş bütün peygamberlerin toplumlarına kazandırdıkları değerler mündemiçtir. Yine kendisinden sonra gelen tüm ilim adamlarının akıl ve fikir yürütme yoluyla keşfettiği hakikatlerin yansıdığı aynadır. Esasen mehasin-i medeniyet diye ortaya koymuş olduğumuz hakikat edyan-ı semaviyenin netice-i efkârı ve ulumu beşeriye ve kevnîyenin keşfinden ibarettir. Bundan hareketle Hz. Muhammed (asm) tüm insanlığın pozitif değerlerinin taşıyıcısıdır sonucu çıkar. Bunun toplum hayatına yansımaları tüm peygamberlerin ve ilim adamlarının insanlığa kazandırdıkları ortak değerler çerçevesinde hayatı idame etmektir. Yani tüm toplum tarafından kabul edilen ortak iyiyi (marufu) gerçekleştirmek, ortak kötüyü (münkeri) nefyetmektir. Maruf; dürüst olmak, adil davranmak, mülkiyet hakkına saygı duymak gibi pozitif değerler iken, münker; yalan söylemek, zulmetmek, hırsızlık yapmak gibi negatif yönellerdir.

*Kelime-i şahadetin ikinci cümlesi Hz. Muhammed'in kulluk ve peygamberliğinin ilanıdır. Hz. Muhammed'in (asm) bulunduğu yer bir iltisak noktasıdır. Vahyin hitam bulduğu, ilmin rol üstlendiği noktadır. Mazi ve müstakbelin bitiştiği kavşaktır.*

*İnsana karşı  
dürüst olmayan,  
vefa göstermeyen,  
şefkatli  
davranmayan  
Allah'a karşıda  
dürüst olamaz,  
vefa gösteremez.  
Bu özellikleri  
kazanmanın  
temelinde ise  
özgür olmak  
ve özgür  
kılmak yatar.  
Bediüzzaman  
Hazretleri iman  
ne kadar artarsa  
insan o kadar  
özgür olur der.*

## **b- İmanın Ziyası**

Bediüzzaman Hazretleri Şualar isimli eserinde “hem iman-ı tahkikiyi in’am etti. O iman ile o nimet-i vücud, dünya ve ahireti içine aldı. Hem o imanda marifet ve muhabbetini verdi. Ve marifet ve muhabbetle o nimet-i vücud içinde daire-i mümkinattan alem-i vücuba ve daire-i esma-i İlahiye-yeye kadar hamd ü sena ile istifade için ellerini uzatabilir bir mertebe ihsan etti. Hem hususi olarak bir ilm-i Kur’ani ve hikmet-i imaniye verdi...”<sup>4</sup> ifadesini kullanmaktadır. İman dairesinde insanın ufku ve ihtiyaçları alem-i gayb ve şehadetin ötesine uzanmakta, ahiret alemini yutmakta vücub dairesine uzanmaktadır. Ahiret gibi mükemmel ve hüsnü mücerret olan bir hayatın pratik ve estetik aklı bu dünyada geliştirilmektedir. Tohumlarını burada atmakta, çiçek ve fidanlarını burada yetiştirmekte, hatta numunelerini burada ortaya koymaktadır. Bununla yetinmeyip, vücub dairesine kabul için gereken haliliyet ve habibiyet buradaki icraatlarla ortaya konmaktadır. Bu özellikleri kazanmak için dürüst olmak, adaletli davranmak, hilme bürünmek, vefa göstermek, şefkatle muamele etmek, cesur ve fedakar olmak gibi yüksek ahlaki değerlerle bezemek gerek. Bu ahlaki değerlerin gereğini bu dünyada pratiğe dökmek, bu şekilde söz konusu ahlaki değerleri, kişiliğinin bir parçası haline getirmek gerek. Bediüzzaman Hazretleri pek çok makalesinde “Hukukullah tabir olunan menafi-i umumiye” ifadesini kullanır. Bu ifadeden hareketle topluma karşı serdedilen muamele esasen Allah’a karşı serdedilmiştir. İnsana karşı dürüst olmayan, vefa göstermeyen, şefkatli davranmayan Allah’a karşıda dürüst olamaz, vefa gösteremez. Bu özellikleri kazanmanın temelinde ise özgür olmak ve özgür kılmak yatar. Bediüzzaman Hazretleri iman ne kadar artarsa insan o kadar özgür olur der. İman ile ibadet arasında ise doğru orantılı bir denklem bulunduğunu ifade eder. Esasen ibadetlerin her biri bir bakıma özgürlük terennümleridir.

## **c- Ubudiyet Toprağı**

Namaz bireysel olarak ruhun bedene karşı özgürleşmesi/özünü gürleştirilmesi, zamanı bast etmesi, soyut varlıkla iletişime geçmesidir. Allah’ı tanıması, kendinin, hemcinslerinin ve tüm varlıkların şuuruna ermesi, külliyet kesbederek halk alemi adına huzur-u İlahiye varmasıdır. Toplumda hiç kimsenin İlahlık ve Rablık taslayamayacağını, yani varlığa yaratılıştan verilen hakların gasbedilemeyeceğini, kimsenin kimseye kendi değerlerini dayatamayacağını ilan etmektir.

Oruç bireysel olarak ruhun ihtiyaçlarının, beden ihtiyaçlarına karşı öncülenmesi, aslonanın ruhun ihtiyaçları olduğunu hatırlatması, bu şekilde ruhun bedene karşı özgürleşmesi/özünü gürleştirilmesi, zamanı bast etmesi, ruhu soyut varlıkla iletişime geçmeye hazırlamasıdır. Keza müşahhas alemde mücerret alemi pratik etmesidir. Yoksulluğu empati etmesi, fakirliğe karşı mücadele üstlenmesidir. Bediüzzaman Hazretleri fakirliği yok etmeye yönelik gayreti cihad kabul etmektedir.

Zekat mal tutkusuna karşı özgürleşmektir. Karşılıksız infaktır. Toplumdaki gerilimi gidermektir.

Hac mekanı tayyettir. Tüm dünyanın dertlerini öğrenmek ve çare üretmeye talip olmaktır. Toplumlar arası ihtilafı halletmektir. Tüm dünyaya hiç kimsenin İlahlık ve Rablık taslayamayacağını, yani varlığa yaratılıştan verilen hakların gasbedilemeyeceğini, kimsenin kimseye kendi değerlerini dayatamayacağını ilan etmektir.

### **Netice-i Kalam**

Bediüzzaman Hazretleri Münazarat isimli eserinde İslâm mücessem bir değer haline gelse önümüzde özgürlük olarak belirecek, İblis ise istibdat şeklinde ortaya çıkacaktır der. İnsaniyet-i kübra özgürlüğün alabildiğine bulunduğu, idrak edildiği ve yaşandığı toplumsal yapıdır. Yine Bediüzzaman kainatın mayasının sevgi olduğunu belirtir. İnsaniyet-i kübra insanları sevginin bir araya getirdiği topluluğun adıdır. Keza insaniyet-i kübra insanlığın cennetin bir numunesini burada ortaya koyduğu, vücup aleminde Allah'a karşı muamelesini dünyada hemcinslerine gösterdiği mahaldir.



### **Abstract**

In this study first the concept of true Islam will be introduced and the true Islam will be explained according to Said Nursi, who underlines and emphasizes both concepts in his works. It is evident that the Great Humanity can only be realized through Islam. However before the appearance of that reality we need to discover and determine the true Islam.

### **Key Words**

True Islam, great humanity, the testimonial word, revelation, humanity, scholars, worshipping, belief

